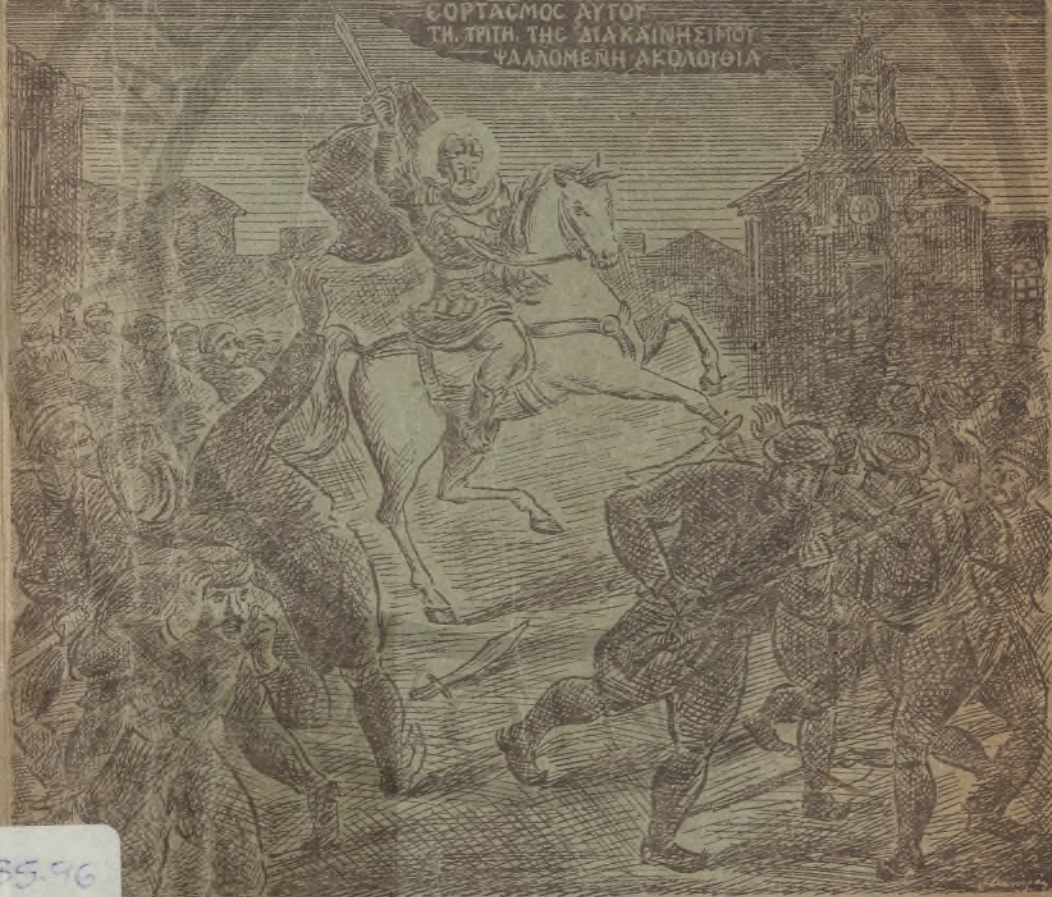

ΝΙΚ. Ε. ΖΕΥΓΑΔΑΚΗ
ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΤΟ ΘΑΥΜΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΗΝΑ
ΕΝ ΗΡΑΚΛΕΙΩ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΠΑΣΧΑ ΤΟΥ 1826

ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΑΥΤΟΥ
ΤΗ ΤΡΙΤΗ ΤΗΣ ΔΙΑΚΑΙΝΗΣΙΜΟΥ
ΨΑΛΛΟΜΕΝΗ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ 1949

235.96
ΖΕΥ

ΝΙΚ. Ε. ΖΕΥΓΑΔΑΚΗ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

— ΧΑΝΙΩΝ —

ΑΔΕ. Δρ. 69084

Χρονολ. Πρώτ. 18 / 1 / 2012

Βιβλίου: *Εκδόσεις Κρήτης*

Αριθ. 235.96 ΖΕΥ

ΚΡΗΤΙΚΑ 1650

ΤΟ ΘΑΥΜΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΗΝΑ ΕΝ ΗΡΑΚΛΕΙΩ,

ΚΑΤΑ ΤΟ ΠΑΣΧΑ ΤΟΥ 1826

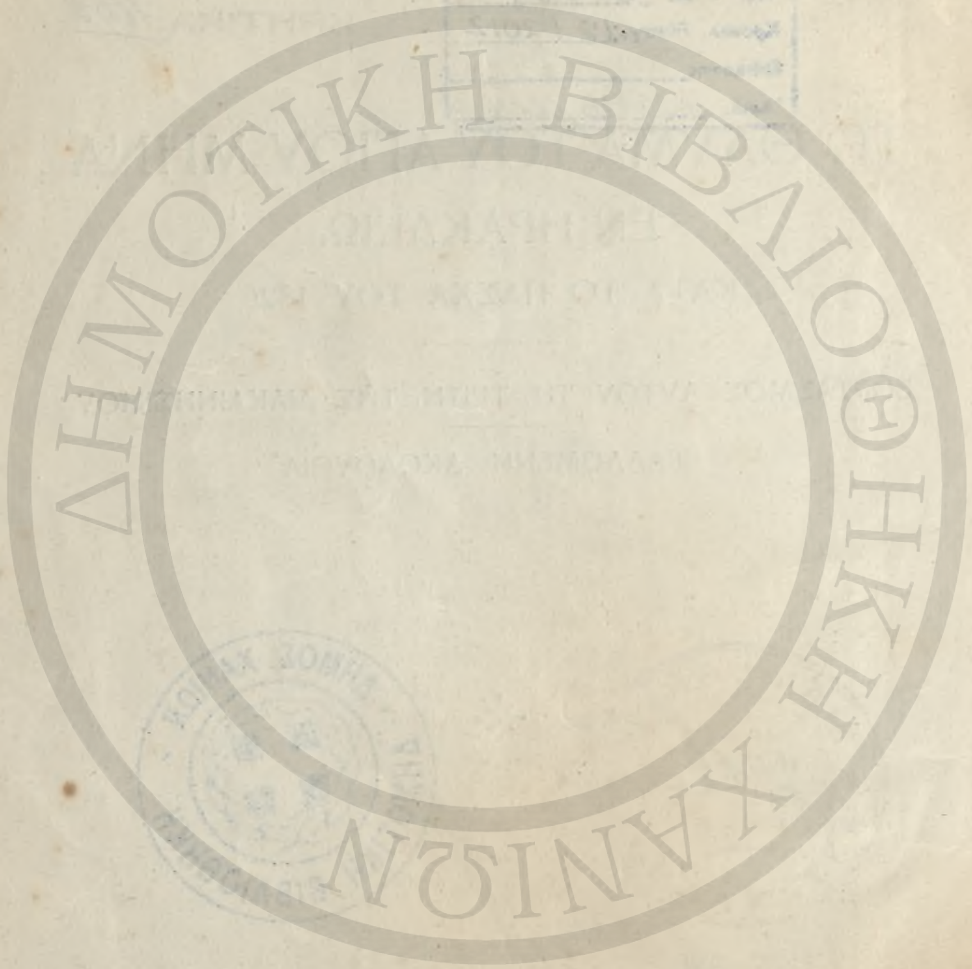
ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΑΥΤΟΥ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΚΑΙΝΗΣΙΜΟΥ
ΨΑΛΛΟΜΕΝΗ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

6 ΟΚΤ. 1959

ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ ΚΡΗΤΗΣ 1949

LIBRARY NATIONAL
— 20112 —
1908

ΤΟ ΘΑΥΜΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΗΝΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΠΑΣΧΑ ΤΟΥ 1826

Η ΤΡΙΤΗ ΤΗΣ ΔΙΑΚΑΙΝΗΣΙΜΟΥ ΕΝ ΗΡΑΚΛΕΙΩ.*

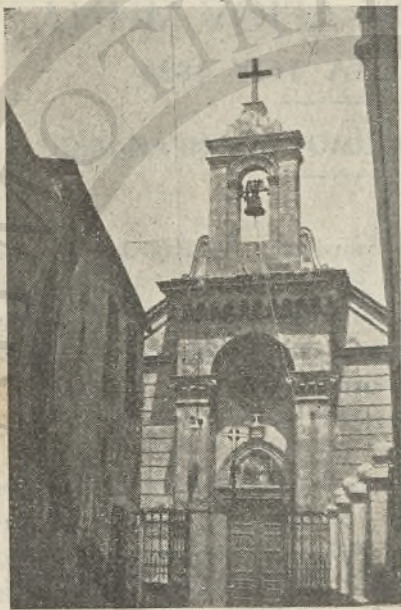
ΤΗ ΤΡΙΤΗ τῆς Διακαινησίμου ἐφορᾶζεται ἐν Ἡρακλείῳ τὸ κατὰ τὴν νύκτα τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα τοῦ 1826 τελεσθὲν μέγα θαῦμα τοῦ Πολιούχου καὶ Προστάτου τῆς πόλεως Μεγαλομάστρου Μηνᾶ, ὅστις διέσωσε τοὺς ἐν τῷ σελτῷ αὐτοῦ Ναῶ ἐκκλησιαζομένους πιστοὺς ἐκ τῆς σφαγῆς τῶν ἐπιδραμόντων κατ' αὐτῶν Τούρκων¹. Τὸ ἱστορικὸν τῆς ἐφορῆς, ὅπερ παραλαμβάνω αὐτούσιον ἐκ τῆς ὑψαλλομένης κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τοπικῆς ἀκολουθίας², ἔχει οὕτω :

«Κατὰ τὸ ἔτος 1826, τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ τρόμου καὶ τῶν σφαγῶν, καθ' ἣν κατὰ πολλοὺς τρόπους ἐπεβουλεύετο ἡ ζωὴ τῶν Χριστιανῶν, οἱ Τούρκοι ἐνόμισαν ὅτι ἡ καταλληλοτέρα περίστασις, ἵνα κορέσῃ τὴν φανατικὴν αὐτῶν μανίαν κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ἦτο ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα, 18 Ἀπριλίον, ὅτε θὰ εὔρισκον αὐτοὺς συνηγμένους ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν τῷ ἱερῷ ναῶ τῆς Μητροπόλεως, τιμωμένῳ ἐπ' ὀνόματι τοῦ μεγαλομάστρου Μηνᾶ³, καὶ θὰ τοὺς κατελάμβανον ἀπαρασκευάτους καὶ ἀνικάνους νὰ ὑπερασπίσωσιν ἑαυτούς. Ἴνα δὲ ἀποπληρήσωσι τὴν προσοχὴν τῆς ἐγχωρίου Διοικήσεως ἔβαλον πῦρ εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως καὶ προεκάλεσαν πυρκαϊὰν εἰς συνοικίας μεμακροσμένης τῆς Μητροπόλεως. Καὶ ἤδη, ἀρξαμένης τῆς Ἱεροῦς Λειτουργίας, ἀνεγινώσκετο τὸ Εὐαγγέλιον, ὅτε τὰ μαυιῶδη σίφηφ εἶχον περικυκλώσει τὸν ἱερὸν

*) Τὰς σημειώσεις ἐπὶ τοῦ ἄρθρου καὶ τῆς ἐν συνεχείᾳ καταχωρουμένης ἀκολουθίας βλέπε ἐν τέλει.

ναὸν καὶ ἦσαν ἔτοιμα νὰ δομήσουν καὶ ἀρχίσουν τὸ ἀποτρόπαιον τῆς σφαγῆς ἔργον. Ἄλλ' αἴφνης πολιοῦς τις γέρον ἐμφανίζεται μεταξὺ αὐτῶν ἔφιππος περιτρέχων τὸν ναὸν καὶ μετὰ γυμνοῦ τοῦ ξίφους ἀποδιώκων αὐτούς. Εὐθὺς δὲ οἱ βάρβαροι περιδεεῖς ἐτρόπησαν εἰς φυγὴν, καταληφθέντες ὑπὸ φόβου ἀκατανοήτου, καὶ οὕτως ἐματαιώθη τὸ κατα-

Ὁ παλιὸς Μητροπολιτ. Ναὸς
Ἁγ. Μηνᾶ.

λειτίου καὶ Πέτρος Δωροθέου, ἐθεοπίσθη ὅπως ἐνιαυσίως τελῆται ἑορτὴ τῆ Τρίτη τῆς Διακαινησίμου πρὸς δόξαν τοῦ Ἁγίου καὶ διαιώνισιν τοῦ θαύματος»⁵.

Ἡ παράδοσις διέσωσεν ἐπίσης ὅτι οἱ ἐπιδοραμόντες Τοῦρκοι ἐν τῷ νυκτερινῷ σκότει καὶ τῇ συγχύσει αὐτῶν ἐξέλαβον τὸν Ἁγίον ὡς τὸν Ἁγίαν Ἀγᾶν⁶, ἀποσταλέντα πρὸς ματαίωσιν τῆς σφαγῆς ὑπὸ τοῦ

χθόνιον αὐτῶν σχέδιον διὰ τῆς προστασίας τοῦ μεγαλομάρτυρος Μηνᾶ, ὅστις ἐνεφανίσθη ὑπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ πολιοῦ γέροντος, Θόρουβος ὁμοῦς πολὺς ἐπροξενήθη μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαζομένων, οἵτινες ἔφηνγον πάντες, πλὴν τοῦ τότε Μητροπολίτου Καλλινίκου τοῦ ἐξ Ἀγχιάλου⁷, ὅστις καὶ μόνος τὴν ἱερὰν μυσιαγωγίαν ἐξετέλεσεν· οὐδεὶς δὲ ἐπαθέει, πλὴν μιᾶς γυναικὸς, ἧτις, ὑπὸ τοῦ φόβου πεσοῦσα ἐκ τῆς γυναικονίτιδος, ἐξέπνευσεν ἀθωοεῖ.

Ἐπὶ τῇ εὐεργετικῇ ταύτῃ θαυματουργίᾳ τοῦ Ἁγίου, συσκέψεως γενομένης κατόπιν μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων Ἀρχαδίας Μαξίμου, Σητείας Με-

Λοικητοῦ τῆς πόλεως⁷, πρὸς τὸν ὁποῖον διεμαρτυρήθησαν ἀκολούθως. Οὐδὲν ὅμως οὕτως ἐγνώριζε σχετικῶς, ὁ δὲ Ἁγιὰν Ἀγᾶς, ὡς διεπιστώθη, δὲν εἶχεν ἀπομακρυνθῆ τὴν νύκτα ἐκείνην τοῦ οἴκου του. Ἐνόησαν τότε ὅτι ἐπρόκειτο περὶ θαυματουργικῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Πολιούχου, κατέστησαν δὲ γνωστὸν τὸ θαῦμα οἱ ἴδιοι οἱ Τοῦρκοι. Ἐκτοτε οὗτοι κατείχοντο ὑπὸ δέους καὶ εὐλαβείας ἀπέναντι τοῦ Ἁγίου, τινὲς δ' ἐξ αὐτῶν προσέφερον ἐτησίως διάφορα δῶρα εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ⁸.

Τῇ Τρίτῃ τῆς Διακαινησίμου, ὅτε, ὡς εἶδομεν, ὠρίσθη ἡ ἐπὶ τῷ ἀνωτέρῳ θαύματι ἑορτῆ, τελεῖται ἐν τῷ παλαιῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ, ἐνθα ἐγένετο τὸ θαῦμα, ἐν τῷ κλίτει δὲ τοῦ θαυματουργήσαντος Ἁγίου, ἐπίσημος Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία, καθ' ἣν συμπάλλεται μετὰ τῆς ἀναστασίμου ἢ ἐφεξῆς καταχωρομένη ἀκολουθία, ποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Νικολαΐδου⁹, τὸ θαῦμα τοῦ Ἁγίου ἐγκωμιάζουσα καὶ γεραίρουσα.

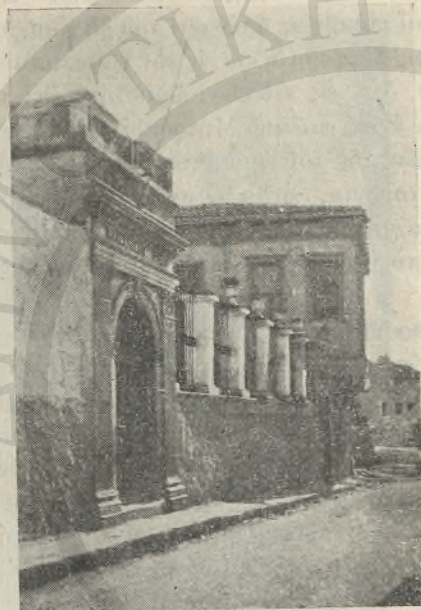
Κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην, θεωρουμένην ὡς δευτέραν ἐτησίαν ἑορτὴν τοῦ Πολιούχου, ἐκτίθεται εἰς προσκύνῃσιν εὐθὺς ἀπὸ τοῦ Ἐσπερινοῦ τὸ ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ φυλασσόμενον τίμιον αὐτοῦ¹⁰ λείψανον¹¹. Ἐπίσης ἀπὸ τοῦ Ὁρθρου παρέχονται δωρεὰν εἰς τοὺς προσερχομένους πιστοὺς μικρὰ κηρία, ἅτινα οὗτοι, ἐμφανεστερον ἐκδηλοῦντες τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῶν πρὸς τὸν Προστάτην Ἁγιον, ἀνάπτουσιν, εἴτε κατὰ τὴν θ' ὥρῃν, ὅτε ἄρχονται ψαλλόμενοι οἱ εὐχαριστήριοι ὕμνοι, εἴτε — αὐτὸ δ' ἐπεκράτησεν ἀπὸ πολλοῦ — κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ὅτε ἔλαβε χώραν τὸ θαῦμα¹².

ΜΕΤΑ τὴν θεῖαν λειτουργίαν τῆς ἑορτῆς ταύτης μεταβαίνουσιν ἐν πομπῇ, ἣς μετέχει καὶ ἡ «Ἀνάστασις», ὁ κληρὸς τῆς πόλεως μετὰ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἁγίου λειψάνου καὶ ὁ λιὸς εἰς τὸ «Παλαιὸν Νοσοκομεῖον»¹², σημερινὴν Παιδαγωγικὴν Ἀκαδημίαν, ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς ὁποίας ἀναπέμπεται ἐπιμνημόσυνοις δέησις «ὑπὲρ συγχωρήσεως καὶ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν ἐν ἀπάσῃ τῇ γῆσῳ κατὰ καιροὺς ἀναι-

ροθέντων καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ σφαγέντων καὶ ὀλοκαυωθέντων καὶ ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ἐνταφιασθέντων ἀδελφῶν ἡμῶν»¹³. Ἡ δέησις ψάλλεται πρὸ τῆς εἰκόνας «Ἡ Κυρία ἡ Γαλακτοτροφουσα» (1871)¹⁴, ἣτις φυλάσσεται εὐλαβῶς ἐν τῷ Ἱδρύματι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας¹⁵.

Τὸ «Παλαιὸν Νοσοκομεῖον», σημερινὴ Παιδαγωγ. Ἀκαδημία Ἡρακλείου.

λοι χριστιανοί¹⁷, τελουμένης ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἀρχιερατικῆς λειτουργίας¹⁸. Ἀλλ' ἡ τελετὴ δὲν εἶναι ἄσχετος καὶ πρὸς τὴν ἐορτὴν ἐπὶ τῷ θαύματι τοῦ Πολιούχου, καθ' ὅτι αἱ ὑποθέσεις ἀμφοτέρων στενῶς συνδέονται μετὰ τῶν σκληρῶν κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας διωγμῶν τοῦ μαρτυρικοῦ ἐν τῇ νήσῳ ἡμετέρου Γένους¹⁹.

Ἡ ἱερὰ αὕτη τελετὴ τελεῖται ἐν τῷ εἰρημένῳ χώρῳ ἐπειδὴ πλεῖστα τῶν θυμάτων τῶν ἀπὸ τοῦ 1821 γενομένων ὑπὸ τῶν Τούρκων σφαγῶν ἐτάφησαν ἐν τῷ προαλίῳ τοῦ παλαιοῦ τούτου Νοσοκομείου²⁰. Τὸ ἔθιμον ὀφείλεται προφανῶς εἰς τὴν ἐπικρατήσασαν συνήθειαν ἵνα ἀναπέμπονται κατὰ τὴν Διακαινήσιμον Ἑβδομάδα ἐπιμνημόσυναι δεήσεις ἐπὶ τῶν τάφων τῶν πιστῶν. Καθιερώθη δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην διότι τὴν προτεραίαν, Δευτέραν τῆς Διακαινησίμου, αἱ δεήσεις αὗται ἐγίνοντο ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Σιναϊτικοῦ Ναοῦ Ἁγ. Ματθαίου, ἔνθα ἐπίσης εἶχον ἐνταφιασθῆ θυμάτα τῶν σφαγῶν, ἐνταφιάζοντο δὲ καὶ ἄλλοι

Ο ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ τῆς μεγάλης ταύτης ἑορτῆς, ἣτις τυγχάνει ἡ κατ' ἔξοχὴν ἐν Ἡρακλείῳ ἱερὰ ἐθνικοθρησκευτικὴ ἐπέτειος, ὀφείλει διὰ καταλλήλων ἐνεργειῶν τῶν ἀρμοδίων νὰ προσλάβῃ ἐπιβλητικώτερον χαρακτῆρα, ὅχι δι' οἰωνδῆποτε πομπῶν καὶ παρατάξεων, αἵτινες θὰ συνετέλουν μᾶλλον εἰς τὴν μείωσιν τῆς χαρακτηρισζούσης τὴν ἑορτὴν κατανύξεως καὶ σεμνοπρεπείας, ἀλλὰ διὰ τῆς προσελεύσεως πλήθους πιστῶν καὶ τῆς ἐκδηλώσεως εὐλαβείας, ἀναλόγων ἀμφοτέρων πρὸς τὰ εὐγνώμονα αἰσθηήματα, ἅτινα πρέπει νὰ τρέφῃ ὁ χριστιανικὸς λαὸς τῆς πόλεως πρὸς τὸν μέγαν αὐτοῦ Πολιοῦχον καὶ Προστάτην Μεγαλομάρτυρα Μηνᾶν, ὅστις καὶ δι' ἄλλων θαυμάτων ἐξεδήλωσε καὶ ἔξακολουθεῖ ἐκδηλώνων τὴν δύναμιν καὶ προστασίαν του ἐπὶ τῶν ἐπικαλουμένων ἐν εὐλαβείᾳ τὴν πρὸς τὸν Κύριον πρεσβεΐαν αὐτοῦ²⁰.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΜΗΝΑ
ΨΑΛΛΟΜΕΝΗ ΤΗ ΤΡΙΤΗ ΤΗΣ ΔΙΑΚΑΙΝΗΣΙΜΟΥ
ΕΝ ΤΩ ΕΝ ΗΡΑΚΛΕΙΩ, ΦΕΡΩΝΥΜΩ, ΠΑΛΑΙΩ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΩ, ΝΑΩ,
ΠΟΙΗΘΕΙΣΑ ΥΠΟ ΣΤΕΦ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ ²¹

ΕΝ ΤΩ ΕΣΠΕΡΙΝΩ

Εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα ἀναστάσιμα Στιχηρὰ δ'. Τῷ σὺ σταυρῷ Χρισ-
τὲ Σωτήρι καὶ τὰ παρόντα δύο τοῦ Ἁγίου.

*Ἦχος πλ. α'. Χαίροις ἀσκητικῶν ἀληθῶς.

Χαίροις ἀσκητικῶν ἀληθῶς καὶ μαρτυρίου τὸν διπλοῦν, μάρτυς,
στέφανον λαβὼν παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ τῆς ἀφθάρτου ζωῆς καὶ ἀγήρου
δόξης ἐμφορούμενος, ἡμᾶς τοὺς γεραίροντας τὴν Χριστοῦ θεῖαν ἔγερ-
σιν, σὺν τῇ σεπτῇ σου πανηγύρει, πολυάθλε, καὶ τιμῶντάς σε ὡς προ-
στάτην καὶ φύλκα, ὄρου ἐκ πάσης θλίψεως, ὡς πάλαι διέσωσας ἐκ
τῆς σφαγῆς τῶν βαρβάρων τοὺς εὐσεβεῖς ἐν τῷ οἴκῳ σου· Χριστὸν ἰκε-
τεύων, τὸν ἐκ τάφου ἀναστάντα, ἐπὶ τὸ σῶσαι ἡμᾶς.

Δεῦτε πνευματικῶς, ἀδελφοί, ἐν τῷ ναῷ τοῦ πολιούχου χορεύσω-
μεν, ἐντὸς αὐτοῦ λυτρωθέντες τῆς παρανομου σφαγῆς κατὰ τὴν ἡμέ-
ραν τῆς ἐγέρσεως Χριστοῦ τοῦ παντάνακτος, ἰεσείαις τοῦ μάρτυρος,
καὶ σὺν ἐπαίνοις καὶ ᾠδαῖς εὐφημήσωμεν τὸν ἡμέτερον ἄρωγόν τε
καὶ φύλακα, πάντες ἀνακραυγάζοντες αὐτῷ μετὰ πίστεως· μάρτυς
Μηνᾶ ἀθλοφόρε, τῶν σὲ τιμῶντων μνημόνευε, Θεὸν ἰκετεύων, δωρη-
θῆναι ἡμῖν πᾶσι τὸ μέγα ἔλεος.

Δόξα, τοῦ Ἁγίου. Ἦχος γ'.

Σήμερον τῶν Κρητῶν ἢ μητροπόλις συνεορτάζει φαιδρῶς τῇ λαμπροφύῳ τοῦ Χριστοῦ Ἀναστάσει τὴν πάνσεπτόν σου εορτήν, Μηνᾶ πανσεβάσμιε· διὸ μὴ πάυση ἀδιαλείπτως περισσώζων ἡμῶς, τοὺς ἐτησίως λιταρεύοντας τὴν σὴν θαυματουργίαν, μεγάλην κεκτημένος παρηγοσίαν πρὸς Χριστόν, τὸν διὰ μεγίστων θαυμασίων σε δοξάσαντα.

Καὶ νῦν, ἦχος ὁ αὐτός: Πῶς μὴ θαυμάσωμεν.

Εἰς τὰ Ἀπόστιχα Τῷ πάθει σου Χριστέ, εἶτα δὲ Πάσχα ἰερόν κλπ.

Δόξα, τοῦ Ἁγίου. Ἦχος πλ. α'.

Σήμερον συγκαλεῖται ἡμῶς Μηνᾶς ὁ ἀθλοφόρος, πανηγυρίσαι λαμπρῶς ἐν τῷ σεπιῷ αὐτοῦ τεμένει τὴν ζωηφόρον Ἀνάστασιν· δεῦτε λοιπόν, ἀδελφοί, ὡς ἐν εὐσήμερῳ ἡμέρᾳ εορτῆς δοξολογήσωμεν τὸν Κύριον, τὸν ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν καὶ ἐνδοξαζόμενον ἐν ταῖς μνείαις τῶν ἁγίων αὐτοῦ.

Καὶ νῦν, ἦχος ὁ αὐτός: Ἀναστάσεως ἡμέρα, Χριστὸς ἀνέστη. Ἀκολουθῶς τὸ

Ἀπολυτίκιον τοῦ Ἁγίου. Ἦχος πλ. α'. Τὸν συνάναρχον Λόγον.

Ἀσκητῶν ταῖς χορείαις συναυλιζόμενος, καὶ μαρτύρων τοῖς δήμοις συναγαλλόμενος, στρατιῶτα τοῦ Χριστοῦ, Μηνᾶ καρτερικώτατε, διασώζεις ἀληθῶς τοὺς ἐκτελοῦντάς σου πιστῶς τὴν μνήμην τὴν φωτοφόρον· ἦν εὐγνωμόνως τελοῦμεν ἐνιασίως διὰ τὸ θαῦμά σου.

Ἦ τὸ ἀκόλουθον²².

Ἦχος ὁ αὐτός. Τὸν συνάναρχον Λόγον.

Τὸν φρουρὸν Ἡρακλείου δεῦτε νῦν ἅπαντες, Ὁρθοδόξων τε ἅμα τὸν ἀντιλήπτορα, εὐφημήσωμεν, πιστοί, Μηνᾶν τὸν ἐνδοξον, ὅτι κατήσχυνε λαμπρῶς τὰς ὁρδὰς τῶν ἀσεβῶν συντριψας ἰούτων τὰ τόξα· προεβέβη δὲ τῷ Κυρίῳ ἐλεθθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Ἀὔθις Χριστὸς ἀνέστη καὶ Ἀπόλυσις.

ΕΝ Τῷ ΟΡΘΡῳ

Ὁ κανὼν τοῦ Πάσχα καὶ τοῦ Ἁγίου. Εἰς τὴν ἐνάτην ὁδὴν μετὰ τὰ τροπάρια τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα ψάλλομεν μετὰ τῶν προτασομένων μεγαλυναρίων τὰ ἀκόλουθα τροπάρια τοῦ Ἁγίου.

Ἦχος α'. *Φωτίξου, φωτίξου.*

Ἡ πόλις Ἡρακλείου ἀγάλλεται καὶ χαίρει, σὲ πολιοῦχον σχοῦσα, Μηνᾶ θαυματοβροῦτα.

Μηνᾶ ἀθλοφόρε, τοὺς τῶ ναῶ σου εὐλαβῶς συνελθόντας πρὸς μνείαν τοῦ μεγίστου θαύματος, ὃ ἀψευδῶς ἐποιήσω ποτέ, ὄψου ἡμᾶς τῆς τῶν ἐναντίων ἐπιδρομῆς ἀξιύμνητε.

Ἐν τῶ σεπιῶ ναῶ σου, σὸν τῶ Χριστὸς ἀνέστη, τιμῶμεν χαρμοσύνως τὴν σὴν θαυματουργίαν.

Ὡ δόξης ἐνθέου, ἧς ἀπολαύεις, ἀθλητά, ἀνθ' ὧν ἔφερες πόνων ὑπὲρ τοῦ Κυρίου σου, χορεύων νῦν μετ' ἀγγέλων, Μηνᾶ, ἅπαντας δὲ τοὺς σὲ ἀνυμνοῦντας τῶν δεινῶν ἐκλυτρούμενος²³.

Δόξα

Μεγάλυνον ψυχὴ μου τῆς Τριουποστάτου καὶ ἀδαιρέτου Θεότητος τὸ κράτος.

Τὸ Πάσχα τὸ μέγα μνήμην ἐπάγει εἰς ἡμᾶς τῆς ἐκ σοῦ σωτηρίας, ἦν, μάρτυς, ἐλάβομεν²⁴, ἐκ τῆς πικρᾶς λυτρωθέντες σφαγῆς, ὅθεν εἰησώως χρεωστικῶς σε γεραίρομεν.

Καὶ νῦν

Παρθένε Παναγία μετὰ τοῦ ἀθλοφόρου δυσώπει τὸν Υἱόν σου ὑπὲρ ἡμῶν ὧν δούλων.

Συμφώνως, Παρθένε, σὲ μακαρίζομεν πιστοί· χαῖρε πόλις Κυρίου, χαῖρε πόλις ἔμψυχε· χαῖρε δι' ἧς ἡμῖν ἔλαμψε σήμερον φῶς, τοῦ ἐκ σοῦ τεχθέντος, τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως.

Καταβάσια: Ὁ Ἄγγελος ἐβόα. Φωτίζου, φωτίζου. Χριστὸς ἀνέστη κλπ. Ἐξαποστειλάριον, ἤχος β': Σαρκεὶ ὑπνώσας ὡς θνητός.

Εἶτα τὸ παρὸν τοῦ Ἁγίου. Ἦχος ὁ αὐτός.

Σωτὴρ ἐφάνης ἀληθῶς Κοῖτης πολλοὺς ἐνσάμενος ἐκ τοῦ βιαιῦ θανάτου ἐντὸς τοῦ θείου ναοῦ σου, Μηρᾶ, μαρτύρων καύχημα· διὸ σε πιστεῖ τιμῶμεν, οἱ διὰ σοῦ λυτρωθέντες.

Καὶ πάλιν: Σαρκεὶ ὑπνώσας.

Εἰς τοὺς Αἶνους ἀναστάσιμα γ'. Δεῦτε πάντα τὰ ἔθνη καὶ τοῦ Ἁγίου τὰ ἀκόλουθα γ'.

Ἦχος α'. Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.

Τὸ πανσεβάσιμον Πάσχα ὁ τοῦ Κυρίου λαὸς φαιδρῶς πανηγυρίζει τῇ παρουσίᾳ ἡμέρα· ἡμεῖς δὲ τῇ παγκοίῳ αὐτῇ ἐορτῇ τὴν ἐνδοξόν σου πανήγυριν συνεορτάζομεν πόθῳ, μάρτυς Μηρᾶ, ὡς ἐνσθέντες διὰ σοῦ τῆς σφαγῆς.

Στίχος: Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ.

Τοὺς τῷ πανσέπτῳ ναφῷ σου συναθροισθέντας πιστῶς διάσωζε, πολύτλα, ἐκ παντοίων κινδύνων· καὶ γὰρ τοῦ Ἡρακλείου ἡ πόλις ἀεὶ ἐπὶ σοὶ ἐναβρύνεται, ὡς πολιοῦχόν σε σχοῦσα καὶ πρὸς Θεὸν προσευτήν, Μηρᾶ, ἀκοίμητον.

Στίχος: Τοῖς ἁγίοις τοῖς ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ ἐθαυμάστωσεν ὁ Κύριος.

Ἐνιανοίως τελοῦμεν χρεωστικὴν ἐορτὴν τῆς σῆς θαυματουργίας, Μηρᾶ μάρτυς Κυρίου· καὶ γὰρ τοῖς ἐχθροῖς ὄφθης ἐφ' ἔππου λευκοῦ, ἐκφοβῶν καὶ διώκων αὐτούς· καὶ τοὺς πιστοὺς ἐλυτρώσω τῆς κατ' αὐτῶν χαλκευθείσης παρανόμου σφαγῆς.

Εἶτα τὰ Στιχηρὰ Πάσχα ἱερόν.

Δόξα, τοῦ Ἁγίου. Ἦχος πλ. α'.

Αὕτη ἐστὶν ἀληθῶς ἡ πρωτόφθεγκτος καὶ ἁγία ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος πρὸς εὐφροσύνην τῶν πιστῶν. Δεῦτε λοιπόν, ἀδελφοί,

περιπτυνθῶμεν χαρμοσύνως, συμπανηγυρίζοντες τῇ βασιλίδι τῶν ἑορ-
τῶν ἑτέραν ἑορτὴν σεβασμίαν, τῆς ἔφ' ἡμᾶς θαυματουργίας τοῦ ἡμετέ-
ρου προστάτου καὶ πολιούχου Μητᾶ· ἐθανυμασιώθη γὰρ ὁ Θεὸς ἐπὶ τῷ
ἀθλοφόρῳ καὶ μεθ' ἡμῶν ἔσται ἕως τῆς συντελείας, ὥσπερ τοῖς πε-
πιστευκόσιν ἐπηγγέλτατο.

Καὶ νῦν, ἡχος ὁ αὐτός: Ἀνασιτάσεως ἡμέρα καὶ τὸ Χριστὸς
ἀνέστη τρίς.

ΕΝ Τῇ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Μετὰ τὴν εἴσοδον τὸ Χριστὸς ἀνέστη, ἡ Ὑπακοὴ Προλαβοῦσαι τὸν Ὁρ-
θρον, τὸ Ἀπολυτίκιον τοῦ Ἁγίου (βλέπε ἀνωτέρω) καὶ τὸ Κοντάκιον *Εἰ καὶ ἐν
τάφῳ*. Ἀπόστολος τοῦ Ἁγίου (ζήτει 26 Ὀκτωβρίου) καὶ Εὐαγγέλιον τῆς ἡμέ-
ρας. Κοινωνικὸν *Εἰς μνημόσυνον*.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1) Περὶ τοῦ θαύματος καὶ τοῦ ἐτησίου αὐτοῦ ἑορτασμοῦ ἐδημοσί-
ευσα ἐν τῇ «Θρησκευτικῇ καὶ Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ», τόμ. Γ', Ἀθή-
ναι, 1938, σελ. 862. Ἐπίσης ἐκτενέστερον ἐν τῷ ἐγγωρίῳ τύπῳ, ἦτοι ἐν τῇ
ἐφημερίδι «Κρητικὸς Κήρυξ» τῇ 25 Ἀπριλίου 1943 καὶ ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἀ-
πόστολος Παῦλος» τῇ 6 Μαΐου 1945, φύλ. 3, σελ. 20 καὶ ἐξῆς. Ἀνατύποις τοῦ
τελευταίου τούτου ἄρθρου τυγχάνει τὸ παρὸν ἐν τῷ ὁμοίῳ προσετέθησαν πλεῖ-
στοι σημειώσεις. Περὶ τοῦ θαύματος βλέπε ὡσαύτως Γ. Συλαμιανᾶκι,
Ὁ Ἅγιος Μητᾶς, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν, Ἡράκλειον 1939, σ. 37 κ.ξξ.
Ὡραία λογοτεχνικὴ ἀφήγησις τοῦ θαύματος ἐδημοσιεύθη ἀνωνύμως ἐν τῇ
ἐφημερίδι τοῦ Ἡρακλείου «Ἐλευθέρα Σκέψις» τῇ 11 Νοεμβρίου 1931.

2) Βλέπε ἐν τοῖς ἐπομένοις.

3) Πρόκειται βεβαίως περὶ τοῦ σωζομένου μέχρι σήμερον παλαιοῦ
μικροῦ Μητροπολιτικοῦ Νυσοῦ, ὅστις ἀπαρτίζεται ἐκ δύο κλιτῶν,
ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν βόρειον, ὑψηλότερον καὶ μεγαλύτερον κατὰ τε τὸ εὖρος
καὶ τὸ μήκος, τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Σωτῆρος, τὸ δὲ μεσημ-
βρινὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μεγαλομάρτυρος Μητᾶ. Χρονολογούμενος ἀπὸ τῆς ἐπο-
χῆς τῆς Ἐνετοκρατίας (1204-1669) ἦτο ἀπὸ τότε δίκλιτος, ἀναφερόμενος ὑπὸ
τὴν ὀνομασίαν *Παναγία ἢ Παντάνασσα*, κατὰ τὰ τέλη δὲ τῆς περιόδου ταύτης
ἡ Κυρία ἢ Παναγία καὶ ὁ Ἅγιος Μητᾶς. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς πόλεως ὑπὸ
τῶν Τούρκων (1669), ὅτε εἰς μόνον ναὸς παρεχωρήθη εἰς τοὺς ἐν αὐτῇ Ὁρ-

θοδόξους, ὁ τοῦ Ἁγίου Ματθαίου, ὁ ναὸς ἐγκατελείφθη. Μετατραπείς ἔκτοτε εἰς σταῦλον, ἀποθήκη κλπ., ἀνεκαινίσθη τῷ 1735 ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Κρήτης Γερασίμου Λετίτζη τοῦ ἀπὸ Μονεμβασίας (1725-1755), ἐκ τοῦ χωρίου Βενεράτου καταγομένου, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς οἰκίας τοῦ ὁποίου εὐρίσκετο. Τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἀνακαινισθέντος ἱεροῦ Ναοῦ ἐτελέσθησαν ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Μητροπολίτου τῇ 10 Νοεμβρίου 1735. Μέχρι τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς λειτουργίας τοῦ μεγάλου μητροπολιτικοῦ ναοῦ ἦτο μεγαλύτερος τὸ μῆκος, εἶχε δὲ ἄμβωνα, γυναικωνίτην ἐν τῇ δυτικῇ πλευρᾷ καὶ ἐν τῷ περιβόλῳ ὑπόστεγα. Ὁ ναὸς κοσμεῖται ὑπὸ ξυλογλύπτου τέμπλου μεγάλης καλλιτεχνικῆς ἀξίας καὶ ἐκλεκτῶν ἔργων Κρητῶν ζωγράφων τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἐντὸς δὲ καὶ ἐν τῷ περιβόλῳ αὐτοῦ ἔλαβε χώραν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἡ πρώτη μεγάλη σφαγὴ τῶν Χριστιανῶν τῇ 24 Ἰουνίου 1821 («ὁ μέγας ἀρμπενές») κατὰ τὴν ὁποίαν εὗρον οἰκτρὸν θάνατον ὁ Μητροπολίτης Κρήτης Γεράσιμος Παρδάλης (1800-1821), οἱ ἐπίσκοποι Κνωσοῦ Νεόφυτος, Χερρονήσου Ἰωακείμ, Λάμπης Ἱεροθέος, Σητείας Ζαχαρίας καὶ ὁ τιτουλάριος, ἴσως, Ἐπίσκοπος Διοπόλεως Καλλίνικος καὶ πολλοὶ ἄλλοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοί. Ὁ ἱερούργων κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἱερεὺς ἐσφάγη ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Συνδέεται ἐπίσης καὶ μετ' ἄλλων ἱστορικῶν τοῦ Γένους γεγονότων ὁ ἱερὸς Ναός, δι' ὃ καὶ θεωρεῖται ὑπὸ τῶν Ἡρακλειωτῶν ὡς ὁ σεπτότερος τῶν ἐν τῇ πόλει οἰκῶν τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ. (Περὶ τοῦ ναοῦ καὶ τῆς ἐν αὐτῷ σφαγῆς βλέπε Ν. Ζευγαδάκη, ἄρθρον Ἡράκλειον, ἐν «Θρησκ. καὶ Χριστ. Ἐγκυκλοπ.» Γ', σ. 861 ἔ. καὶ 865 ἔ., ἐνθα καὶ λοιπαὶ σχετικαὶ παραπομπαί, καὶ Γ. Συλαμιανάκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 41 ἔ. καὶ 55 ἔ. Περὶ τῆς σφαγῆς βλ. καὶ Ν. Β. Τωμαδάκη, Ἐλεγχος τῶν ἐν Κρήτῃ ἀρχιερατευσάντων ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Ἐπιστηρὶς Ἐταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν, Γ', σελ. 127 ἔ. καὶ ἐπιστολὴν Στεφ. Νικολαΐδου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 6 Αὐγούστου 1900, δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ ἐφημ. «Ἐλευθέρα Σκέψις» Ἡρακλείου, τῇ 10 Μαΐου 1930.

4) Ὁ Μητροπολίτης Κρήτης Καλλίνικος διετέλεσε πρωτοσύγγελλος τῆς Μητροπόλεως Ἀγχιάλου, ἐξελέγη δὲ τῷ 1823 εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ προειρηθέντος ἔθνομάρτυρος Μητροπολίτου Γερασίμου. Προέβη οὗτος εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν ἐπισκοπῶν τῆς νήσου, αἵτινες ἀπὸ διετίας καὶ πλέον ἐχίρουν ἐνεκα τῶν σφαγῶν καὶ διώξεων τῶν Τούρκων. Ἀπέθανε τὸ 1830 εὐρισκόμενος ἐν Χανίοις. («Χριστιανικὴ Κρήτη» Β', σ. 237, Μητροπολίτου Σάροδων Γερμανοῦ, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, Α', σ. 10 καὶ Ν. Β. Τωμαδάκη, ἐνθ' ἄνωτ., Γ', σ. 129).

5) Τὸ θαῦμα τοῦτο παριστᾷ ὠραία εἰκὼν ἐν τῷ υπερθύρῳ τοῦ κυρίως ναοῦ τοῦ κλίτους τοῦ Ἁγίου, ἔργον τοῦ μακαρίτου συμπολίτου ζωγράφου Ἀντωνίου Ἀλεξανδρίδου.

*) Ο Ἅγιαν ἦτο ἐκπρόσωπος τοῦ λαοῦ, ἢ μέλος τοῦ Συμβουλίου (Διβα-
νίου) τοῦ διοικητοῦ τῆς περιφέρειας. Ἅγιαν Ἀγᾶς δὲ ὁ πρῶτος τῶν προκρι-
των καὶ προεστῶν. Ὁ τίτλος ἦτο ἀντίστοιχος πρὸς τὸν ἐν τῇ Δύσει τίτλον τοῦ
Podestà. (M. Z. P a k a l i n, Tarih Deyimleri ve Terimleri, İstambul
1947, σ. 120). Πρβλ. Μ ε ν. Π α ρ λ α μ ᾶ, Τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ Κωνσταντίου
Κοζύρη, «Κρητικά Χρονικά», Α', σ. 340, ὑπόσημ. 28). Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1826,
κατόπιν τῆς καταργήσεως τοῦ Γενιτσαρικοῦ σώματος, διορίσθη Ἅγιαν Ἀγᾶς
ὁ Μουτζάκης Μουσταφᾶς ἐκ τῶν προκριτῶν τῆς πόλεως (Τουρκ. Ἀρχεῖον Ἡ-
ρακλείου, κώδιξ 132, σ. 122).

†) Τοιοῦτος τῷ 1826 ἦτο ὁ Χουτουλλάχ Πασᾶς, Μουχαφίζης (φύλαξ, δι-
οικητὴς ἀχωρωμένης πόλεως) Χάνδακος καὶ Χανίων καὶ Σερρασκέρης (στρατιω-
τικὸς διοικητὴς) τῆς Κρήτης (Τ.Α.Η. κώδ. 132, σ. 31).

*) Ὡς λ.χ. ἡ ἐπιφανὴς τουρκικὴ οἰκογένεια Τσαλικάκη, τῆς ὁποίας ἡ οἰκία
συνείχετο δυτικῶς πρὸς τὸν Ἱ. Ναὸν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, μέλη τῆς ὁποίας, ὡς
ἐλέγετο, ἀντελήφθησαν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θαύματος ἰδίους ὄμμασι τὸν Ἅγιον.
Αὕτη ἀπέστελλεν ἔκτοτε κατ' ἔτος ἓνα ἀσκὸν πλήρη ἐκλεκτοῦ ἐλαίου εἰς τὸν
ναὸν τοῦ Ἁγίου τὸν ὁποῖον ἀπεκάλει «ὁ καλὸς μας γείτονας». (Γ. Σ υ λ α μ ι α-
ν ᾶ κ ι, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 39). Ἐκ τῶν παλαιότερων γνωρίζομεν ὅτι κατὰ τὰς πα-
ρανομὰς ἐπαναστάσεων καὶ ταραχῶν ἀπὸ τῆν οἰκογένειαν τοῦ Τσαλικάκη «ἤχουν
τὰ πέταλα τοῦ ἀλόγου τοῦ Ἁγίου», ἔλεγον δ' ἀμέσως ὅτι «χοχλομπάντουρα (τα-
ραχὰς) δά νᾶχουμε πάλι!».

*) Ὁ Στέφανος Νικολαΐδης, καταγόμενος ἐκ τοῦ χωρίου Ἁγιῶν
Παρασκιῶν τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος, ἐγεννήθη τῷ 1820, ἀπέθανε δὲ ἐν Ἡρα-
κλείῳ τῷ 1907 ἐκ δηλητηριάσεως. Τὸ ἀρχικὸν αὐτοῦ ἐπώνυμον ἦτο Τροχαλά-
κης, μετωνομάσθη δὲ Νικολαΐδης ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς του Νικολάου
ὅταν ἐπρόκειτο νὰ μεταβῇ τῷ 1858 εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ἀντιπρόσωπος
τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης διὰ ζήτημα ἀφορῶν εἰς τὴν μισθοδοσίαν τῶν ἱεραρ-
χῶν τῆς νήσου. Ἀδελφὸς τῆς μητρὸς τοῦ ἀοιδίου Ἐπισκόπου Ρεθύμνης καὶ
Αἰλοποτάμου Διονυσίου Καστρινογιαννάκη Ἐδσεβείας, ὑπῆρξεν ἀνὴρ λίαν ἐπι-
φανὴς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, προσενεγκὸν πολλὰς ὑπηρεσίας εἰς τοὺς ὑπο-
δούλους Χριστιανούς τῆς περιφέρειας. Ἐθεωρεῖτο λόγιος ἀνὴρ, ἡσχολήθη δὲ
καὶ μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποιήσιν, ὡς δηλοῖ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ποιηθεῖσα ἀκολου-
θία τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ. Ὑπῆρξεν ἐπίσης ἱερογράφης καὶ ζωγράφος ἐκ τῶν κα-
λυτέρων τῆς ἐποχῆς. Ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἰδιαίτερος ἀξιόλογος τυγχάνει ἡ ἐν
τῷ Ἱ. Ναῷ τοῦ Ἀποστόλου Τίτου ἀποκειμένη ἀνυπόγραφος εἰκὼν τῆς Θεοτό-
κου, περίξ τῆς ὁποίας ἱστορεῖται δι' ὀκτῶ μικρῶν ἐμπνευσμένων παραστάσεων
τὸ δογματικὸν τῆς Ὀκτώηχου Θεοτοκίον «Παρήλθεν ἡ σκιά τοῦ νόμου». (Τὰς
πλείστας τῶν πληροφοριῶν τούτων ὄφειλω εἰς τὸν συμπολιτὴν ζωγράφον Γ ε-

ώργιον Ἄθ. Νικολαΐδην, ἕγγονον τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἀειμνήστου Στεφάνου Νικολαΐδου, Γεωργίου Νικολαΐδου. Μονογραφίαν περὶ τοῦ ἀνδρὸς καταρτίζει πρὸς δημοσίευσιν εἰς τὰ «Κρητικά Χρονικά» ὁ συνάδελφος κ. Μεν. Παρλαμάς).

10) Τὸ ἐν Ἡρακλείῳ λείψανον τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τοῦ Σινᾶ Νικηφόρου εἰς τὸν Μητροπολίτην Κρήτης Γεράσιμον Λετίτζην κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖσι τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ πιθανότατα τῷ 1733, ἣς εἶναι ἡ ἀρχαιοτέρα ἐπὶ τοῦ ἐπαρχοῦρου πλαισίου αὐτοῦ ἀναγεγραμμένη χρονολογία. Ὁ δωρητὴς ἀρχιεπίσκοπος, Μαρθάλης τὸ ἐπώνυμον, Γλυκὺς δὲ διὰ τὴν ἡπιότητα τῶν τρόπων τοῦ ἐπονομαζόμενος, ἐγεννήθη καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἡρακλείῳ, διετέλεσε προϊστάμενος τοῦ ἐν τῇ πόλει Σιναΐτικου Μετοχίου τοῦ Ἁγ. Ματθαίου καί, ἀρχιερατεύσας ἀπὸ τοῦ 1728 μέχρι τοῦ 1747, ὑπῆρξεν εἰς τῶν διαπρεπεστέρων ἀρχιεπισκόπων τοῦ Σινᾶ. Παιρηθθεὶς τοῦ θρόνου ἐνεκα γῆρατος ἐπανῆλθεν εἰς Ἡρακλειον, ἀποθανὼν μετὰ ἐν ἔτος ἐν τῷ Σιναΐτικῷ Μετοχίῳ τοῦ Ἁγ. Ματθαίου. Οἱ Σιναΐται, βαθέως σεβόμενοι τὸν ἄνδρα, μετεκόμισαν τὰ ὄσῳ αὐτοῦ εἰς τὴν ἱεράν τοῦ Ὁρους Μονήν. (βλ. Ν. Ζεργαδάκη, Δύο Πατριαρχικά σιγίλλια ὀρθομυστικά τῶν σχέσεων τῶν Σιναΐτῶν καὶ τῆς Μητροπόλεως Κρήτης, 1. Τὸ σιγίλλιον Σωφρονίου τοῦ Β' εἰς «Κρητικά Χρονικά», Β', σ. 513 ἔ.).

11) Παλαιότερον διενέμοντο εἰς τὸ ἐκκλησίασμα καὶ κόκκινα αὐγά'διὰ τὸν πανηγυρικώτερον ἑορτασμόν τοῦ πασχαλικοῦ τούτου θαύματος τοῦ Ἁγίου (Γ. Συλαμιανάκι, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 39).

12) Τὸ «Παλιὸν Νοσοκομεῖον», εὐρισκόμενον μετὰ τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ καὶ τοῦ Σιναΐτικῷ Ἁγίου Ματθαίου, ἐν τῇ σημερινῇ ὁδῷ Μονῆς Ἀπεξανῶν, ἦτο τὸ μόνον διατηρούμενον ἐπὶ Τουρκοκρατίας πολιτικὸν ἐν Κρήτῃ νοσοκομεῖον. Ὑφίστατο πιθανότατα ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος ἀναφερόμενον σαφῶς εἰς τοὺς κώδικας τοῦ Τ. Α. Η. ἀπὸ τοῦ 1716 (Κῶδ. 134, σ. 37), ἦτο δὲ γνωστὸν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «*Ρωμαϊκά Σπιτάλια*». Συντηρεῖτο διὰ συνδρομῶν τῆς χριστιανικῆς κοινότητος Ἡρακλείου, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήγεν ἀνεκάθεν τὸ οἰκοδόμημα, ἐχρησίμευε δὲ οὐ μόνον ὡς νοσοκομεῖον τῶν ἀπῶρων Χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς γηροκομεῖον καὶ πτωχοκομεῖον. Τῷ 1860 ἐπὶ Μητροπολίτου Κρήτης Διονυσίου Χαριτωνίδου (1858-1868), τοῦ μετέπειτα Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἠρῴνθη καὶ ἐπισκευάσθη πρὸς ἀρτιωτέραν ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ 1866, ὅτε ἡ Ἐψηλὴ Πύλη ἵδρυσεν ἀνὰ ἐν μουσουλμανικὸν νοσοκομεῖον εἰς ἐκάστην τῶν τριῶν πόλεων τῆς νήσου, διατηρούμενον δαπάναις τῆς Κυβερνήσεως, καὶ τὸ Χριστιανικὸν τοῦτο νοσοκομεῖον συντηρεῖτο ὁμοίως ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου μέχρι τοῦ ἐπομένου ἔτους, ὅτε, συσταθέντων τῶν δήμων, ἀνέλαβον οὗτοι τὴν διεύθυνσιν.

καὶ δαπάνην τῶν τε μουσουλμανικῶν καὶ τοῦ χριστιανικοῦ τούτου νοσοκομείου. (Γ. Μαρκοπούλου, Κρητικὸν Ἡμερολόγιον, Ἡράκλειον 1895, σ. 75 ε'). Τὸ ἴδρυμα ἐχρησίμευε καὶ ὡς ἄσυλον τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς διωγμοὺς τῶν Τούρκων. Κατὰ πληροφορίαν τοῦ ἀειμνήστου πατρός μου ἐν αὐτῷ εἶχε μαρτυρικὸν θάνατον κατόπιν ἱεροεξεταστικῶν βασανιστηρίων ὁ ἡρωϊκὸς Ἀγναυτουγιάννης τοῦ ὁποίου τὸ σκῆνος, ὡς ἐλέγετο, ἐπὶ τρεῖς συνεχεῖς νύκτας κατέλαμπεν ἐν τῷ τάφῳ θεῖόν τι φῶς, ὅπερ, βλέποντες οἱ Τούρκοι, ἔλεγον «μωρὸ καὶ ζωντανὸ τόνο καίει ὁ Θεός!». Διτηρήθη τὸ νοσοκομεῖον τοῦτο μέχρι τοῦ 1902, ὅτε ἰδρῦθη ὑπὸ τῶν ἀειμνήστων Παναγῶ καὶ Ἀθηνᾶς Θεοδουλάκη τὸ σημερινὸν Πανάγειον Δημοτικὸν Νοσοκομεῖον Ἡρακλείου. Μετεγράφη ἔκτοτε τὸ ἱστορικὸν «Παλαιὸν Νοσοκομεῖον», ὡς ἐξακολουθεῖ νὰ ἀποκαλεῖται καὶ σήμερον ὑπὸ τῶν παλαιότερων, εἰς Διδασκαλεῖον Θηλέων, ἀπὸ δὲ τοῦ 1935 στεγάζεται ἐν αὐτῷ ἡ Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία Ἡρακλείου.

¹³⁾ Ἡ φράσις «καὶ ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ἐνταφιασθέντων» τυγχάνει νεωτέρα προσθήκη.

¹⁴⁾ Ἄνωθεν τῆς εικόνας, ἣτις κοσμεῖται ὑπὸ πλουσίου στεφάνου ἐκ φυσκῶν ἀνθέων, ἀνάπτεται κανδήλα, παρ' αὐτὴν δὲ τίθεται μανουάλιον.

¹⁵⁾ Διαφυλάσσονται ἐπίσης ἐν αὐτῷ καὶ ἄλλαι εἰκόνες μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ παλαιότερα τῆς Θεοτόκου Βρεφοκρατούσης.

¹⁶⁾ Βλ. μνημονευθεῖσαν ἐπιστολὴν Στεφ. Νικολαΐδου.

¹⁷⁾ Μερικὴ ἀνακομιδὴ τῶν ὀστέων τούτων ἐγένετο κατὰ τὴν ἀνακαινίσιν τοῦ Σιναΐτ. Μετοχίου τῷ 1911.

¹⁸⁾ Ἡ κατὰ τὴν Δευτέραν τῆς Διακαινησίμου ἀρχιερατικὴ λειτουργία καὶ αἱ ἐπιμνημόσυνοι δεήσεις ἐπὶ τῶν τάφων τῶν πιστῶν γίνονται σήμερον ἐν τῷ Νεκροταφείῳ. Τὸ «Νέον Νεκροταφεῖον», ὡς καλεῖται τοῦτο πρὸς διάκρισιν τοῦ πρὸς Δ. τῆς πόλεως εὐρισκομένου παλαιοῦ τοιοῦτου, κείμενον μεσημβρινῶς τῆς παλαιᾶς πόλεως, ἰδρῦθη τῷ 1893, τὰ δὲ ἐγκαίνια τοῦ ἐν αὐτῷ ἱ. Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου ἐτελέσθησαν τῇ 21 Μαΐου 1903 ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Κρήτης Εὐμενίου Σηροῦδάκη. (Βλ. Ν. Ζευγδάκη, τὸ ἄρθρον «Ἡράκλειον» ἐν ΘΧΕ, Γ', σ. 865 καὶ 867).

¹⁹⁾ Τὸ ἱστορικὸν ἴδρυμα κατὰ τὰ ἔτη 1942 καὶ 1943 κατεῖχτο ὑπὸ τοῦ στρατοῦ κατοχῆς. Διὰ τοῦτο ἡ ἐν λόγῳ ἐπιμνημόσυνος δέησις ἀνεπέμφθη τότε ἐν τῷ ἱ. ναῷ ἐν συνεχείᾳ τῆς θείας λειτουργίας. Τὸ αὐτὸ ἐγένετο καὶ κατὰ τὰ ἔτη καθ' ἃ ὁ καιρὸς δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἐν πομπῇ μετάβασιν εἰς τὸ «Παλαιὸν Νοσοκομεῖον» (ὡς τὸ ἔτος 1938).

²⁰⁾ Ἐνδεικτικὸν τῆς τοιαύτης δυνάμεως τοῦ Ἁγίου, τὴν ὁποίαν οὗτος ἐξακολουθεῖ ἐκδηλώνων, ἐθεωρήθη καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὁ μέγας αὐτοῦ ναὸς οὐδὲν ἔπαθε κατὰ τὰς πολεμ. ἐπιχειρήσεις 1941 ἀπὸ τὰς ριφθείσας κατ' αὐτοῦ βόμβας.

Πολλὰ εἶναι αἱ γενόμεναι ὁμιλίαι περὶ τοῦ θαύματος τοῦ Ἁ-
 γίου κατὰ τὸν ἐπέτειον αὐτοῦ ἑορτασμὸν ἐν τῷ σεπτῷ παλαιῷ Μητροπ. Ναῶ.
 Τῷ 1916 ὁ ἀείμνηστος Μητροπολίτης Κρήτης Εὐμένιος Ξηρουδάκης, ὁμιλῶν
 μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἱ. Εὐαγγελίου, ἐτόνισεν ὅτι εἰς πᾶσαν σελίδα τῆς
 ἡμετέρας ἱστορίας δὲν εἶναι δυνατόν ἢ νὰ διῶθῃ τις τὴν ἐπέμβασιν τῆς Θείας
 Προνοίας εἰς τὰς τύχας τοῦ Ἔθνους ἡμῶν. Ὁ ἀείμνηστος Τίτος Ζωγραφίδης
 τῷ 1920, Ἐπίσκοπος τότε Πέτρας, ὁμιλῶν μετὰ τὸ πέρας τῆς θ. λειτουργίας,
 ἐξέφρασε τὴν θλίψιν του διότι τόσοί μόνον ἐκ τῶν Χριστιανῶν τοῦ Ἡρα-
 κλείου, ἐνθυμούμενοι τὴν εὐεργεσίαν τοῦ προστάτου τῆς πόλεώς μας Ἁγίου
 Μηνᾶ, προσήλθον ὅπως ἐκδηλώσωσι τὴν πρὸς αὐτὸν εὐγνωμοσύνην των. Ὁ
 αὐτὸς τῷ 1924, ὡς Μητροπολίτης Κρήτης, ὁμιλῶν μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἱ.
 Εὐαγγελίου, ἐκαυτηρίασε δριμύτερον τὴν τοιαύτην ἀδιαφορίαν τῶν Ἡρακλειω-
 τῶν, οἵτινες ὄφειλον νὰ προσέλθωσιν ἀθροοὶ εἰς τὸν σεπτὸν ναὸν διὰ νὰ ἐκ-
 φράσωσι τὴν ζωηράν αὐτῶν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν σώσαντα τοὺς πατέρας
 ἡμῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἐκ φοβερᾶς σφαγῆς πολιοῦχον
 καὶ μέγαν προστάτην τῆς πόλεώς μας Ἁγίου Μηνᾶ τὸν θαυματουργόν. Αἴ-
 τιον τῆς τοιαύτης ἀγνωμοσύνης καὶ ἀνευλαβείας ἐθεώρησε τὸν ἀνόητον μοντε-
 ρισμὸν κατὰ τοῦ ὁποίου ἔστρεψεν ἐν συνεχείᾳ τὸν λόγον. Τῷ 1941, ὅτε ὁ γερ-
 μανικὸς στρατὸς προέβαινεν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς ἡμετέρας χώρας, ὁ τότε
 Γεν. Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος ἀρχιμανδρίτης καὶ νῦν Θεοφ. Ἐπίσκοπος Ἀρ-
 καδίας κ. Εὐγένιος Ψαλιδάκης, ὁμιλῶν μετὰ τὸ ἱ. Εὐαγγέλιον, συνέστησεν τὴν
 καταφυγὴν ἡμῶν καὶ κατὰ τὰς παρούσας κρίσεις ἡμέρας εἰς τὴν προστασίαν
 τοῦ μεγάλου Πολιοῦχου. Τῷ 1944, ὁμιλῶν ὁ Θεοφ. Ἐπίσκοπος Λάμπης καὶ Σφα-
 κίων κ. Εὐμένιος Φανουράκης, ἐνδιέτριψε περὶ τῆς θαυματουργοῦσης διὰ τῶν ἁ-
 γίων Θείας τοῦ Κυρίου δυνάμεως. Τῷ 1945, ὁμιλῶν ὁ χαράττων τὰς γραμμάς ταύ-
 τας, ἀνέφερε τὸν αἰώνιον ἐν τῇ ἡμέτρῃ φυλῇ δεσμὸν μεταξὺ Ἔθνους καὶ Θρη-
 σκείας, ἐκ τῆς ὁποίας τὸ Ἔθνος ἤντλει πάντοτε δύναμιν καὶ φωτισμὸν, καὶ
 ἐτόνισεν ὅτι, ἐφ' ὅσον ὁ τοιοῦτος σύνδεσμος θὰ ὑφίσταται, τὰ θαύματα τῆς ὑπὸ
 τῆς Θείας Προνοίας προστασίας τοῦ ἡμετέρου Γένους, οἷον τὸ ἑορταζόμενον,
 δὲν εἶναι δυνατόν ἢ ἀδιαλείπτως νὰ ἐπαναλαμβάνωνται. Τὸ ἐπόμενον ἔτος
 1946, ὁμιλῶν ὁ αὐτὸς, ἐνδιέτριψεν ἰδιαιτέρως, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἑορταζομένου
 θαύματος, περὶ τοῦ ἐν Ἀλαμείν τῆς Αἰγύπτου, ἐνθα ὁ τάφος τοῦ Ἁγίου,
 περιφανοῦς θαύματος αὐτοῦ τῷ 1942, δι' οὗ ἀπεκρούσθησαν αἱ στρατιαὶ τοῦ
 γερμανοῦ στρατάρχου Ρόμελ καὶ ἐσώθη ὁ κόσμος ἀπὸ τὴν βαρείαν γερμανι-
 κὴν καταδυνάστευσιν. (Περὶ τοῦ τελευταίου τούτου θαύματος βλ. περιοδικὸν
 «Ἐκκλησία» ΚΒ', σ. 93 καὶ Ἁ π. Δ α σ κ α λ ἄ κ η, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστη-
 μίου, Πῶς ὁ Ἁγιος Μηνᾶς ἔδωκε τὴν νίκην τοῦ Ἀλαμείν, εἰς περιοδικὸν
 «Ἡλιος», τεύχος 97/22 Δβρίου 1945, σ. 38).

21) Ἐχὼ ὑπ' ὄψει μου τὰς ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Πρωϊμάκη προθύμως θεθείσας εἰς τὴν διάθεσίν μου δ ὄ ο ε κ δ ὄ σ ε ι ς τ ἧ ς ἀ κ ο λ ο υ θ ί α ς. Αὕτη εἰς ἀμφοτέρως τὸς ἐκδόσεις καταχωρεῖται ἐν συνεχείᾳ τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἁγίου τῆς ψαλλομένης τῇ 11 Νοεμβρίου, προτασσομένου τοῦ ἱστορικοῦ τῆς ἐφορτῆς. Ἡ πρώτη, τῆς ὁποίας ἔχω πρὸ ὀφθαλμῶν ἀκέφαλον καὶ κολοβὸν ἀντίτυπον, οὐχὶ ἐπιμελημένη, περιέχει τὴν ἀκολουθίαν ἀπὸ σελ. 29 μέχρι 32 μετὰ τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφὴν: «Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μηνᾶ ψαλλομένη τῇ Τρίτῃ τῆς Διακαιησίμου, ποιηθεῖσα παρὰ Στεφάνου Νικολαΐδου τῷ 1836(;) νῦν δὲ ἐπιδιορθωθεῖσα παρὰ τοῦ ἰδίου, προσθήκη τοῦ ἱστορικοῦ τῆς δετῆς ἐφορτῆς ἀνεκδότου ἕως σήμερον. Ἀφιεροῦται τῷ Ἁγίῳ πρὸς μνήμην αὐτοῦ 1676 (ἔσφαλμένως ἀντὶ προφανῶς 1876) Μαριτίου 15». Πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ τῆς ἐκδόσεως τῆς γενομένης ἐν Ἡρακλείῳ τῷ 1879 (ΕΕΚΣ, Γ', σ. 467). Ἡ δευτέρα ἐκδοσις, πολὺ ἄνωτέρα τῆς πρώτης, φέρει ἐν ἀρχῇ τὸν γενικὸν τίτλον: «Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Μηνᾶ τοῦ Αἰγυπτίου, Τροπαιοφόρου καὶ θαυματουργοῦ, ἐσταζομένου τῇ 11 Νοεμβρίου ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης, ἔνθα ὑπάρχει ἡ Μητροπολις τῆς νήσου καὶ καὶς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου, μετὰ ἐτέρας Ἀκολουθίας ψαλλομένης τῇ Τρίτῃ τῆς Διακαιησίμου ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ θαύματι τοῦ Ἁγίου, ἐκδοθεῖσαι ἐπιμελείᾳ καὶ διατάξῃ Ἰλαρίωνος Ἐπισκόπου Ῥεθύμνης καὶ Ἀδελφοτάμου, ἐν Ῥεθύμνῃ τόποις Στ. Μ. Καλαϊτζάκη 1880». Ἐν τῇ ἐκδόσει αὕτη ἡ ἐν λόγῳ ἀκολουθία καταχωρεῖται ἀπὸ σελ. 33 μέχρι 38 μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου μεγαλομάρτυρος Μηνᾶ, ψαλλομένη τῇ Τρίτῃ τῆς Διακαιησίμου, ποιηθεῖσα ὑπὸ Στ. Νικολαΐδου». Ἀμφοτέρων τῶν ἐκδόσεων ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν τελειῶς ἐξαντληθεισῶν προβαίνω εἰς τὴν ἐπανεκδοσίν τῆς δευτέρας αὐτῆς τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ τοπικῆς ἀκολουθίας ἐγκρίσει καὶ εὐλογία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Κρήτης κ. Βασιλείου Μωρακῆ, ἐπιφυλασσομένος ὅπως, σὺν Θεῷ, ἐκδώσω συντόμως καὶ τὴν πρώτην καὶ κυρίαν ἀκολουθίαν τοῦ Μεγαλομάρτυρος καὶ ἐνδόξου ἡμῶν Πολιούχου, ἔργον ἀπὸ πολλοῦ εἰς ἐμὲ ἀνατεθὲν ὑπὸ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου τοῦ Μητροπολ. Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ.

22) Τὸ Ἀπολυτίκιον τοῦτο, ἀνεκδότου μέχρι τοῦδε, ἀποδίδεται εἰς τὸν ἐπιμορφώσει καὶ εὐσεβεῖα διακριθέντα αἰδιδμον Μητροπολίτην Κρήτης Εὐμένιον Ξηροῦδάκη (1898-1920).

23) Ἐν τῷ κειμένῳ ὑπάρχει μόνον ἐκλυτρούμενος, ἀλλ' ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ χάριν τοῦ μέτρου ἔθεσα τῶν δεινῶν ἐκλυτρούμενος.

24) Ἐτέθη οὕτω ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ κειμένῳ ὑπάρχοντος ἦν πάντες ἐλάβομεν πρὸς δήλωσιν τοῦ πρὸς δὲ ὁ ὕμνος ἀευθύνεται ἁγίου, ὡς συμβαίνει καὶ εἰς τὰ δύο προηγούμενα τροπάρια τῆς ᾠδῆς, ἐφ' ὅσον δὲ μάλιστα τὸ προτασσομένον μεγαλυμάρτυρον εἶναι τριαδικόν, οὐδεμίαν μνησίαν ποιούμενον περὶ τοῦ ἁγίου.

